

N:o 34.

Ank. till Riksd. kansli den 18 april 1895, kl. 3 e. m.

Utlåtande, i anledning af väckt motion med förslag till lag om arbetstiden i bagerier m. m.

I en inom Andra Kammaren väckt, till lagutskottets behandling hänvisad motion, n:r 88, har herr *Hedin* föreslagit Riksdagen att för sin del antaga följande förslag till

Lag

angående arbetstiden i bagerier, för försäljning arbetande s. k. hembagerier samt konditorier, äfvensom restauranter och hotell, der bakning idkas.

§ 1.

Arbetstiden inom Sveriges samtliga bagerier, sådana s. k. hembagerier, hvilkas tillverkningar äro afsedda till försäljning, konditorier samt restauranter och hotell, der bakning idkas, får ej öfverskrida tolf timmar af dygnet.

§ 2.

Arbete å sön- eller helgdagar i andra fall, än de i nedanstående §§ omförmälda, förbjudes.

§ 3.

Arbetstiden begynner hvarje söckendag kl. 6 på morgonen och upphör kl. 6 på aftonen, utom för ugnbesättningen, som begynner 1—2 timmar senare på morgonen och upphör 1—2 timmar senare på aftonen.

§ 4.

De så kallade förarbetena, hvartill hänföras degsättning och uppeldning af ugnarna, begynner alla arbetsdagar tre timmar före den vanliga arbetstiden, med rätt för de arbetare, som dermed äro sysselsatta, att åtnjuta ledighet från arbetet tre timmar före den öfriga arbetspersonalen.

§ 5.

I arbetstiden äro i hvarje fall inräknade behöfliga mat- och rasttider, hvilka sammanlagda skola utgöra två timmar pr dygn.

§ 6.

Då Mariæ bebådelsedag infaller å måndag under fastan, är arbete äfven under denna dag tillåtet.

§ 7.

Långfredagen räknas som vanlig arbetsdag.

§ 8.

Vid två eller tre omedelbart på hvarandra inträffande helgdagar kan arbetstiden utsträckas intill 14 timmar å helgdagsaftonen med början kl. 4 på morgonen.

I händelse tre sön- och helgdagar följa omedelbart på hvarandra, kan arbete ega rum äfven å tredje dagen.

§ 9.

Då julafton infaller å söndag, kan arbete å denna dag ega rum, dock må i sådant fall arbete å annandagen ej förekomma.

§ 10.

Arbete å söndag är äfven tillåtet, då julafton infaller på måndag.

§ 11.

Arbetstiden får ej i något af de fall, som §§ 6, 7, 8, 9 och 10 omförmåla, undantagandes det som nämnes i första stycket af § 8, öfverskrida tolf timmar pr dygn.

§ 12.

Öfverträdelse af ofvanstående bestämmelser straffas med böter från tio intill tvåhundra kronor, hvilka tillfalla kommunen.

§ 13.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1896.

Angående tillkomsten af ifrågavarande lagförslag erinrar motionären, att Stockholms bageriarbetare under nästlidet år tillsatte en komité, åt hvilken uppdrogs att utarbete ett förslag till lag om begränsning af arbetstiden i bagerier m. m. Sedan komitén fullgjort nämnda uppdrag och det af komitén upprättade förslaget å ett med Stockholms bageriarbetare utlyst möte blifvit godkänt, hade förslaget tillställts såväl bageriarbetare som vederbörande arbetsgifvare i landets olika delar med anmodan att, om de gillade förslaget, med sina namnunderskrifter å för ändamålet utdelade listor tillkännagifva sitt instämmande deri. Nära 1,400 arbetare och 34 arbetsgifvare förklarade sig gilla förslaget, hvilket vore lika med det af motionären framlagda förslag, som dock derutöfver innehölle en bestämmelse om tiden för lagens trädande i kraft.

Motionären anför vidare:

Under den långvariga arbetsinställelse, som bageriarbetarne i hufvudstaden företogo försommaren 1890, torde för första gången i vårt land allmänhetens uppmärksamhet hafva blifvit i någon mån allvarligt rigtad på de inom bageriyirket rådande svåra missförhållandena af flerfaldig art. Det vore icke tvifvelaktigt, att vid denna strejk den allmänna meningen, i följd af de då vunna upplysningarna om bageriarbetarnes belägenhet, stälde sig på de strejkandes sida. Samma år lät Stockholms helsovårdsnämnd verkställa en undersökning af 101 bagerier med ett uppgifvet antal arbetare af 706. Af sundhetsinspektörens redogörelse för denna undersökning, som särskildt gälde de inom bagerierna befintliga arbetareloementen (156 boningsrum för 706 arbetare), hade helsovårdsnämnden (Berättelse till medicinalstyrelsen för år 1890, sid. 26—29) offentliggjort ett sammandrag, hvaraf bland annat inhemtades,

beträffande *bostadslägenheternas storlek*, att utrymmet i regel vore alldeles för litet, i ty att den af helsovårdsnämnden år 1885 för *lägsta*

klassens hotell fastställda, »ytterst billiga» fordran, att icke flere personer i samma rum finge inhysas, än att på hvarje person komme en rymd af minst 10 kubikmeter, endast uppfyldes »för en mindre del af bageriarbetarnes bostäder», der »vanligtvis» funnes blott 5—8 m³ luftrum för hvarje person, ja stundom endast 3,5 å 4 m³ för person,»

att *bostädernas snygghet*, ehuru vid undersökningen fordringarna i detta hänseende »stälts mycket låga», på »många ställen varit allt annat än tillfredsställande»; att rengöring i vissa bostäder »säkerligen icke på långa tider ifrågakommit»; och att skurning af golvet en gång i månaden, som syntes vara regel, vore otillräcklig; att de anstalter, som befunnits vidtagna för att bereda arbetarne tillfälle att *tvätta sig* och göra sig rena, innan de ginge till sitt arbete, *endast undantagsvis* kunde gillas, och att »i de flesta fall *inga* anstalter funnos vidtagna för att arbetarne må kunna hålla sig rena»,

att *bostädernas läge* mycket ofta vore olämpligt, i det att de stode i direkt samband med bagerierna; att till *uppvärmning* af bostäderna på ej få ställen begagnades »hettan från bageriet»; att för *ventilation* af bostäderna »i allmänhet *inga* åtgärder funnos vidtagna»; att *sängarnes anordning*, stundom ända till 3 ofvanpå hvarandra med högst obetydligt utrymme mellan dem, äfvensom användandet af tvåmansängar måste anmärkas såsom otjenliga,

att *arbetstiden* i allmänhet vore oskäligt lång, och att »flere minderåriga arbetare påträffats, som sysselsatts med nattarbete och som arbetat lika länge som de fullvuxna»,

att hvad vidkomme *bagerilokalerna*, dessa i allmänhet icke obetydligt förbättrats sedan näst föregående undersökning (1881), men att anledning till anmärkningar i flere fall förekommit, och att »större snygghet och renlighet» tarfvades i bagerier, i förvaringsrum och på gårdarne.

Med anledning af hvad sålunda kommit till helsovårdsnämndens kännedom, tillstälde nämnden följande år samtliga bageriidkare ett cirkulär, innefattande »råd och anvisningar» jemte erinran att, der dessa innefattade »förbud eller minimifordringar, och vid förnyad undersökning skulle befinnas icke vara iakttagna», nämnden komme att mot de felande vidtaga de åtgärder, hvartill gällande helsovårdsstadga kunde föranleda (cirkuläret återfinnes i nämndens berättelse till medicinalstyrelsen för år 1891, sid. 16—17).

Af helsovårdsnämndens nästföljande berättelse, för år 1892, inhemtades (sid. 26) att »vid förnyad inspektion af bagerierna visat sig, att *så godt som inga* åtgärder vidtagits med anledning af det i förra årets berättelse meddelade cirkuläret till bageriidkarne, men att nämnden endast mot fem

af dessa, »hvilkas arbetarelogement lemnade mest öfrigt att önska», vidtagit den åtgärden att förbjuda inlogerande af arbetare i de gamla bostäderna, derest ej inom förelagd tid vissa förbättringar inom dem verkställes.

Om än några smärre förbättringar sedan år 1890 vidtagits och detta i följd af den arbetsinställelse som då egde rum, syntes tillståndet i det väsentliga vara oförändradt och torde ej i hufvudsak kunna blifva annorlunda, så länge det nuvarande arbetssystemet ej i grund förändrades. *Nattarbetet*, som tvingade arbetarne att bo å arbetsstället och beröfvade dem *eghet hem*, vore den missförhållandenas egentliga rot, mot hvilken en reform företrädesvis måste riktas.

Till stöd för förevarande framställning åberopar motionären ytterligare, hvad de af Stockholms bageriarbetare utsedde komiterade i en till motionären öfverlemnad skrift anfört angående åtskilliga förhållanden inom bageriyrket.

Komiterade anföra sålunda hufvudsakligen följande:

Lärotiden för yrkets arbetare började vanligen vid 15 till 16 års ålder, stundom äfven tidigare. Arbetstidens längd för lärlingen vore betydligt större än för den vuxne eller försigkomne arbetaren, alldenstund det ålåg lärlingen att vid den vanliga arbetstidens slut verkställa bageriets rengöring samt besörja bageriinventariernas iordningställande för påföljande bruk. I småstädernas bagerier, der inga drängar funnes anställda, tillkomme arbete äfven utom arbetslokalen, såsom bärning eller upphissande till förvaringsplatser, vanligen på vinden, af mjöl och öfriga för handteringen behöfliga varor. Det vore själfklart, att, då detta sistnämnda arbete, hvari äfven de vuxne arbetarnes deltagande påfordrades, ofta måste verkställas under den för hvila afsedda tiden, arbetaren tvingades att redan uttröttad inställa sig till arbete under en redan i och för sig oskäligt lång arbetstid.

Vanligen (dock alltid med samma arbetspersonal) indelades arbetstiden i tvenne skift. Mellan de båda arbetsskiften inträffade en så kallad »halt», afsedd till softid och hvars längd i hvarje fall vore beroende af arbetsgifvarens godtycke. I fråga om arbetstidens indelning rädde dock någon skilnad mellan Stockholm och öfriga städer.

Sålunda vore hvilotiden i vanligaste fall för bageriarbetarne i hufvudstaden vid det ena skiftet förlagd till en del af efternatten, från kl. 12 till 4, eller från 1 till 5, eller från 2 till 6; dock inträffade, att denna softid inskränktes till 2 timmar eller till och med till 1 timme. För det andra arbetsskiftet vore den förlagd från kl. 11, 12, 1 på dagen till respektive kl. 4, 5, 6, hvilken softid måste afbrytas för middagsspisning. Under

hela fastan fortginge arbetet utan nämnvärdt uppehåll från måndagsmorgonen kl. 4 till fram på tisdagseftermiddagen.

I de större landsortsstäderna arbetades på många ställen hela natten till fram emot kl. 4 eller 5 på morgonen, hvarefter inträdde en »halt» på 2 till 3 timmar, som dock ofta ansenligt inskränktes genom bakning af småbröd. Derefter påginge arbetet en större eller mindre del af dagen.

I de mindre städerna arbetades mestadels halfva natten, efter kl. 12 till kl. 6 på morgonen. Efter en kortare »halt», hvarom gälde samma anmärkning som nyss gjordes, arbetades å nyo under återstoden af dagen. A många ställen arbetades oafbrutet från kl. 12 midnatt mellan fredag och lördag till sent på lördagskvällen.

Om bagerierna i hela landet gälde, att vid de större högtiderna arbetet så godt som oafbrutet fortsattes i flera dygn.

Det måste vara uppenbart för en hvar, som allvarligt eftertänkte, hvilka verkningar sådana arbetsförhållanden måste orsaka och huru ytterst nödvändig lagstiftningens hjälp i förevarande fall vore. Den långa arbetstiden hade härvidlag bragt arbetarne i ett läge, der de fullständigt utestängdes från möjligheten att genom egen kraft med organisationens medel förbättra sin ställning. För kunskapers inhemtande, för tillvaratagande af egna angelägenheter, för familjelif saknades tid. Hela tillvaron blefve för arbetaren ett oafbrutet slafveri i detta ords bokstafliga mening. Fullständigt prisgifven åt ett ytterligt, öfver ordinära menskliga krafter mått ansträngande arbetes alla vådor, försjönke arbetaren i både moralisk och fysisk förslappning.

En begränsning af arbetstiden skulle i betydlig grad förbättra bageriarbetarnes vilkor samt ställa dem i jembredd med öfriga yrkesarbetare. Dem skulle derigenom beredas möjlighet att genom deltagande i samhällslifvet höja sin klass och sitt yrke till en högre ståndpunkt, än under nuvarande förhållanden vore tänkbart. Och äfven allmänhetens intressen skulle bättre tillgodoses, då bättre ordning och större noggrannhet i arbetet kunde iakttagas. Här läte sig ett viktigt arbetareintresse lätt förenas med allmänhetens fördel och billiga anspråk.

Komiterade fästa vidare uppmärksamheten på åtskilliga missförhållanden inom bageriyrket, som uppstode i följd af det nuvarande arbets-systemet.

Af den här ofvan lemnade redogörelsen angående arbetstiden, anföra komiterade, framginge, att arbetarne hufvudsakligen vore fria från arbete under dagen, då lif och rörelse rådde, ej minst i en bagaregård, särskildt en större sådan, der uttransport af bröd försigginge närmare hela dagen, hvarigenom mycket buller uppstode, hinderligt för hvila och sömn, helst

när sofrummen, såsom på en stor del ställen vore fallet, stode i förbindelse med bageriet. Det torde lätt inses, att arbetaren med den knappa softiden och oupphörligt störd under sömnen ej kunde på långt när få den behöfliga hvilan.

På de flesta ställen vore sofrummen osnygga och osunda, i det att lokalerna vore till sin beskaffenhet dåliga, allt för många personer i dem inrymdes, samt städningen vore otillräcklig.

På ej få ställen uppvärmdes sofrummen endast genom den luft, som dit komme eller inleddes från bageriet, så att under den kalla årstiden värmen vore otillräcklig, medan hettan vore odräglig under den varma årstiden.

Tvättställ eller kommoder vore sällsynta; vanligen finge arbetarne tvätta sig i kärl, som användes vid bakningen.

På många ställen serverades maten i bageriet, der hvar och en finge söka sig sittplats hvar han kunde, å bord, tråg o. s. v. Ofta vore maten af underhaltig beskaffenhet.

Ett af det nuvarande systemets sorgligaste missförhållanden vore, att, när arbetaren hunnit 35 till 40 år, arbetsgifvaren funne honom vara för gammal. Den alltför hårdt anlitade arbetskraften hade börjat svika personer, som väl eljest skulle anses vara i sin bästa ålder. Då finge den i förtid utslitne vika för yngre personer med ännu oförsvagade krafter; den afskedade medelålders mannen finge ofta tillbringa långa tider på sjukhuset, hade svårt eller omöjligt att förskaffa sig annat arbete, fölle kommunen till last eller hamnade på en försörjningsinrättning.

Den långa arbetstiden, som nödgade arbetaren att bo å arbetsstället och hindrade honom att hafva ett verkligt eget hem, afhölle de flesta från att stifva familj.

I bagerifacket förekomme flere slag af yrkessjukdomar, hvartill dels sjelfva arbetets beskaffenhet, dels lokalernas helsofarlighet vore orsaken. Såsom de mera vanliga kunde nämnas bråck, hvilket härledde sig af för mycket stående och lyftning af svåra tyngder, samt bröstsjukdomar och magkatarr; och få vore de inom bageriyrket, som uppnådde någon hög ålder.

Motionären har vidare lemnat en redogörelse dels beträffande de lagstiftningsåtgärder i detta ämne, hvilka vidtagits i Tyskland och Norge, dels ock angående de i åtskilliga utländska lagar förekommande bestämmelser om arbetstidens inskränkning, hvarjemte vid motionen såsom bilagor fogats ej mindre ett inom förstnämnda land framställt förslag till lag angående arbetstiden i bagerier än äfven ett af de utaf bageriarbetarne utsedde komiterade upprättadt sammandrag, innehållande uppgifter om arbetstiden

inom olika bagerier i landet m. m.; och tillåter sig utskottet att i dessa hänseenden hänvisa till hvad motionen och dervid fogade bilagor innehålla.

Utskottet har visserligen icke kunnat ingå i någon uttömmande granskning af de detaljuppgifter rörande förhållandena inom bageriyrket, som förekomma i de af motionären framlagda och åberopade uttalanden från representanter för arbetare inom berörda yrke; och skrivelser, hvilka till utskottet öfverlemnats från arbetsgifvare inom yrket, innebära, att dessa uppgifter skulle i åtskilliga hänseenden tåla jemkning, men hvad i allt fall såsom ostridigt qvarstår, har icke kunnat undgå att bibringa utskottet öfvertygelsen om önskvärdheten af lagstiftarens ingripande i syfte att för en vigtig gren af näringslivet på ett betryggande sätt ordna förhållandet mellan arbetsgifvare och arbetare, och utskottet vågar, med stöd af erfarenheten från länder med en mer eller mindre fullständigt genomförd skyddslagstiftning i detta ämne, hysa den förhoppning, att jemväl i vårt land en dylik lagstiftning, afpassad efter våra förhållanden och omfattad med förtroende af såväl arbetsgifvare som arbetare, skall komma att utöfva en fördelaktig inverkan på förhållandena inom det yrke, densamma afser. Att emellertid i frågans nuvarande skede, och innan tillfälle bereds arbetsgifvarne inom yrket att i större utsträckning, än hittills skett, yttra sig i ämnet och framställa sina önskningar, tillstyrka antagandet af ett fullständigt lagförslag, hvars detaljbestämmelser synts utskottet i flera afseenden tarfva förbättring, har utskottet icke kunnat finna tillrädligt, utan har utskottet ansett sakens framgång bäst främjas derigenom, att frågan i hela dess omfattning bringas under regeringens ompröfning.

Utskottet har visserligen hyst någon tvekan, huruvida, vid det förhållande att frågan om en skyddslagstiftning af mera omfattande art på initiativ af annan motionär för närvarande föreligger till Riksdagens afgörande — utskottet åsyftar härmed en inom Andra Kammaren af herr F. Berg väckt motion, n:o 144, om ordnande af förhållandet mellan arbetsgifvare och arbetare beträffande reglering af arbetstiden, i anledning af hvilken framställning Andra Kammarens första tillfälliga utskott hemställt om aflåtandet af en skrivelse till Kongl. Maj:t af innehåll, berörda utskotts utlåtande, n:o 6, utvisar, och hvilken hemställan af Andra Kammaren bifallits, men ännu icke varit föremål för behandling af medkammaren — frågan om en skyddslagstiftning för ett visst yrke lämpligen borde göras till föremål för ett särskildt uttalande från Riksdagens sida, men denna betänklighet har utskottet låtit fara i betraktande deraf, att de sär-

egna förhållanden, som onekligen utmärka bageriyrket, synts utskottet skäligen böra påkalla en särskild utredning utan afvaktan på den mera omfattande utredning, herr Bergs motion afser, och hvilken antagligen kommer att kräfva en längre tid, innan den hinner fullbordas.

Utskottet hemställer följaktligen,

att Riksdagen, i anledning af herr Hedins i ämnet väckta motion, måtte i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t ville efter verkställd utredning taga i öfvervägande, om och i hvad mån lagbestämmelser angående arbetstiden för arbetare i bageriyrket må vara erforderliga och derefter för Riksdagen framlägga det förslag, hvartill den verkställda utredningen kan föranleda.

Stockholm den 18 april 1895.

På laguskottets vägnar:

E. VON KRUSENSTJERNA.

Reservation

af herrar *Fröberg, C. H. Lundström, Pehrsson, Trägårdh, Tham* och *friherre Bonde*, hvilka ansett, att motionen bort af utskottet afstyrkas.

Herrar *L. O. Larsson, C. F. Pettersson, J. Anderson, Erickson* och *Näslund* hafva begärt få här antecknad, att de icke deltagit i ärendets behandling inom utskottet.